

Burgertoppen in opkomst

Zegen of zorg voor de gemeenteraad?

*Harmen Binnema**

Introductie

In maart 2014 vond, in navolging van het Belgische voorbeeld van ruim twee jaar eerder, een G1000 plaats in Amersfoort. Hiermee was Amersfoort de eerste gemeente in Nederland. Enkele maanden daarna was Uden aan de beurt, en in juni 2015 Groningen. In de eerste helft van 2016 waren er G1000's in Nijmegen, Schiedam, Eindhoven en Gemert-Bakel. In de afgelopen jaren zijn er bovendien diverse burgertoppen geweest die niet de naam G1000 droegen, maar qua aanpak en inhoud hier sterk op leken, zoals de Burgertop in Amsterdam en de Friese Dorpentop. De Nederlandse G1000's zijn op lokaal of regionaal niveau, dit in tegenstelling tot België, waar in een tijd van politieke impasse juist voor een landelijke burgertop werd gekozen (Caluwaerts & Reuchamps, 2015).

Het idee van een G1000 is dat enkele honderden burgers met elkaar in gesprek gaan over wat zij belangrijk vinden voor hun gemeente. Het eerste uitgangspunt is dat deze deelnemers worden geselecteerd op basis van loting uit de gemeentelijke administratie, om zo iedereen een gelijke kans te geven deel te nemen (zie www.g1000.nu).¹ In sommige gevallen blijkt de basisadministratie niet te kunnen worden gebruikt, of hecht de lokale organisatie niet aan de loting en wordt voor een open uitnodiging gekozen. Aan deze gelote deelnemers worden andere groepen toegevoegd, die een andere invalshoek hebben te bieden (bijvoorbeeld kunstenaars, werkgevers) of die onderdeel zijn van het lokale bestuurlijke systeem (raadsleden, ambtenaren). Deze groepen vallen buiten het systeem van loting.

Dat ook vertegenwoordigers van de politieke en ambtelijke organisatie meedoen, hangt samen met een tweede uitgangspunt van een G1000: 'het hele systeem aan tafel', waarmee alle mogelijke invalshoeken aan bod kunnen komen en er gezamenlijke verantwoordelijkheid kan ontstaan. Een derde uitgangspunt van een G1000 is dat de agenda ter plekke wordt bepaald. Er zijn niet vooraf onderwerpen gekozen (bijvoorbeeld jeugdzorg, lokale infrastructuur, onderhoud van groen), maar er wordt gedurende de dag gezocht naar wat de deelnemers belangrijk vinden (vergelijk Smets en Vlind (2017) over de Amsterdamse burgertop, waar wel vooraf thema's werden geïnventariseerd). In een aantal gespreksronden, in gezelschappen van zes tot tien personen, inventariseren de deelnemers eerst de belangrijke thema's aan de hand van trefwoorden en associaties, om die vervolgens concreet in voorstellen uit te werken. Over al die voorstellen wordt aan het

* Dr. Harmen Binnema is universitair docent/programmacoördinator bestuur en beleid bij de Universiteit Utrecht, faculteit Recht, Economie, Bestuur en Organisatie.

eind van de middag gestemd, zodanig dat er een top tien resulteert: de zogeheten Agenda voor Amersfoort, Nijmegen, Uden et cetera.

Een van de dilemma's in het huidige format van een G1000 is dat deze tien voorstellen enerzijds een beroep doen op de deelnemers om zelf aan de slag te gaan en anderzijds richting willen geven aan het gemeentelijk beleid en daarmee een opdracht voor politici en ambtenaren impliceren. Van Houwelingen, Boele en Dekker (2014) spreken hier over het onderscheid tussen zelfredzame en beleidsbeïnvloedende participatie. Het dilemma nemen Boogaard en Binnema (2016) waar in de praktijk van de G1000, wanneer zij constateren dat de dubbele doelstelling verwarring oplevert bij zowel deelnemende burgers als politici. Waar sommige burgers denken dat politici niet om de uitkomst van de G1000 heen kunnen, zijn er politici die een afwachtende houding aannemen en aangeven na enige tijd wel te horen wat de burgers ermee hebben gedaan. Daar gaat bij politici bovendien onduidelijkheid aan vooraf op het moment dat zij aan een G1000 meedoen: zitten zij daar als inwoners van de gemeente, net als andere deelnemers, of als vertegenwoordigers van de lokale (partij)politiek? Dit past in de bredere discussie over de verhouding tussen meer directe of participatieve vormen van democratie en vertegenwoordigende democratie (Hendriks, 2016; Tonkens e.a., 2015) en de verwachtingen over en weer van burgers en politici.

Deze paper zoomt in op dit laatste thema: de houding van gemeenteraadsleden tegenover de G1000. Vinden zij dit een welkome aanvulling voor de lokale democratie of juist een bedreiging voor hun eigen rol? Aan welke voorwaarden zou een G1000 moeten voldoen, wie zou deze moeten organiseren en wat moet er worden gedaan met de uitkomsten? De paper is als volgt opgebouwd. Ten eerste wordt de G1000 geduid als nieuwe vorm van (directe, participatieve) democratie, en de vraag wat dit betekent voor de verhouding tussen burger en overheid en dan in het bijzonder de positie van raadsleden daarin. Vervolgens wordt de onderzoeksaanpak beschreven en worden de opvattingen van raadsleden gepresenteerd en geanalyseerd op basis van een survey waaraan 147 raadsleden uit kleine en middelgrote gemeenten hebben deelgenomen. Aan het slot volgt een nadere duiding van de houding van raadsleden ten aanzien van de G1000 en aanknopingspunten die deze biedt om participatieve en representatieve democratie met elkaar te verbinden.

De G1000 als nieuwe vorm van democratie

Het idee dat sterk door de organisatoren van de G1000 wordt uitgedragen, is dat burgers het heft in handen nemen en eigenaar worden van de voorstellen die zij ontwikkelen. Hiermee is het als een vorm van directe democratie te beschouwen die in de plaats komt van de indirecte invloed via de vertegenwoordigende democratie (de gemeenteraad). Alleen burgers die zijn ingeloot mogen zich aanmelden: tegenover de directe invloed staat dus een beperking van de deelname. In democratische modellen gebaseerd op verkiezingen doet idealiter de gehele politieke gemeenschap mee – of krijgt die in elk geval de kansen en de rechten daartoe. Een G1000 krijgt alsnog ook een vertegenwoordigend karakter: de gelukkigen die zijn

ingeloot representeren in een *mini-public* de gemeenschap als geheel (Sintomer, 2010). Maar anders dan gekozen vertegenwoordigers hoeven zij geen verantwoording voor hun keuzes af te leggen.

Het hybride karakter van de G1000 komt ook naar voren als we deze proberen te plaatsen in het door Hendriks (2006) gemaakte onderscheid tussen kiezersdemocratie en participatiedemocratie. De eerste vorm wordt gekenmerkt door aggregatie, ja of nee en het tellen van stemmen; de tweede vorm door integratie, bij elkaar brengen van ideeën en overbruggen van verschillen. De G1000 is, vooral ook door Van Reybrouck (2013), neergezet als antwoord op de 'vermoeidheid' van het huidige democratische systeem gebaseerd op aggregatie. Uiteindelijk leveren verkiezingen en referenda immers altijd winnaars en verliezers op, meerderheden en minderheden. Juist ten opzichte daarvan wil de G1000 zich onderscheiden als een vorm waarin deliberatie tussen de deelnemers gaat boven het verdedigen van positie x tegenover positie y of z.

De inrichting van de G1000 als een deliberatief forum, gekenmerkt door een dialoog van gelijkwaardige deelnemers met wederzijds respect en een goede uitwisseling van argumenten (Michels, 2012), sluit aan op de wens tot integratie. Zo is het grootste deel van een G1000-bijeenkomst gericht op het zoeken naar wat deelnemers verbindt en op *common ground*. Maar ook hier vindt aan het eind van de dag aggregatie plaats: uit de vele ideeën die aan alle tafels zijn ontwikkeld, moeten agendapunten voor de gemeenschap worden gekozen. Dit gaat door middel van een slotronde waarin de deelnemers stemmen op de voorstellen van hun voorkeur (hun eigen voorstel uitgezonderd) en waarvan de tien meest gekozen voorstellen de agenda vormen.

Met andere woorden, door de manier waarop de opbrengst van de G1000 wordt vastgesteld, komt alsnog de kiezersdemocratie van Hendriks (2006) in beeld: heel veel voorstellen waaraan gedurende een dag is gewerkt, halen de top tien niet. Dit heeft twee mogelijke consequenties. De eerste is dat deelnemers die zich bewust zijn van deze stemming in de slotronde (en dit hangt sterk af van de *framing* aan het begin van de dag), zich minder integratief zullen opstellen en sterker een eigen voorstel gaan verdedigen tegenover hun gesprekspartners. De tweede is dat het ten koste gaat van het beoogde eigenaarschap van de voorstellen en daarmee de directe invloed die inwoners kunnen hebben. Wanneer inwoners zich niet in de agenda herkennen, is de kans klein dat zij zich er ook na de G1000 aan willen verbinden.

De G1000 is bovendien te zien als een van de vormen van burgerparticipatie. Dat brengt een aantal verwachtingen over de democratische betekenis van de G1000 met zich mee. Participatieve democratie kan een correctie van of aanvulling op de representatieve democratie zijn: burgers voelen zich vervreemd van de politiek omdat zij hun besluitvormingsmacht hebben afgestaan. Burgerparticipatie, onder meer door deelname aan een G1000, is een manier om zeggenschap en invloed in de besluitvorming terug te krijgen (Den Ridder & Dekker, 2015; Tonkens e.a., 2015). Die verwachting wordt breed gedeeld en heeft al veel experimenten opgeleverd. Daarnaast kan participatie bijdragen aan meer draagvlak voor besluiten, grotere betrokkenheid van burgers bij beleid en bij hun omgeving, en het opzij kunnen zetten van eigen belangen voor het algemeen belang. De kanttekening is

dat het vooral normatieve argumenten voor participatie betreft en deze hoge verwachtingen in de praktijk lang niet altijd worden waargemaakt (Michels & De Graaf, 2010; Koch, 2013).

Burgers en de terugtrekkende overheid

Dat G1000's of andere vormen van burgerparticipatie kunnen ontstaan, heeft ook te maken met de terugtrekkende beweging van de overheid. We kunnen hierin twee perspectieven onderscheiden. Het eerste legt de nadruk op een andere rol en opstelling van de overheid, waarbij sturen en reguleren plaatsmaken voor faciliteren en stimuleren. Een G1000 zou in zo'n visie complementair zijn aan datgene wat door de lokale overheid wordt gedaan. Het tweede gaat uit van een daadwerkelijk terugtrekken van de overheid door een aantal taken niet langer uit te voeren: niet een andere overheid, maar minder overheid. Een G1000 komt dan in beeld als alternatief voor wat voorheen door de lokale overheid werd gedaan. In de praktijk is bovendien een derde variant te zien, waarbij een G1000 zich richt op onderwerpen die niet direct als (voormalige) overheidstaken te zien zijn, maar eerder te maken hebben met sociale samenhang en betrokkenheid bij de eigen buurt.

Veel gemeenten zijn op zoek naar manieren om meer ruimte aan initiatieven uit de samenleving te geven. Colleges, gemeenteraden en ambtelijke organisaties doen hun best zich bescheidener op te stellen, 'los te laten', en leggen de nadruk op eigen verantwoordelijkheid van burgers. In veel van de gemeentelijke collegeprogramma's uit 2014 zijn verwijzingen naar eigen kracht, zelforganiserend vermogen en bewonersinitiatieven te vinden. De vraag is wel wat er in de praktijk van dit loslaten terecht komt en of gemeenten voldoende nadenken waarom en hoe zij loslaten (Tonkens e.a., 2015).

De G1000 past zo in de ontwikkeling van een andere verhouding tussen overheid en burger. Cornwall (2004) onderscheidt in dit verband de *invited space*, waarin het initiatief bij de overheid ligt, en de *popular space*, op initiatief van burgers. Beide ruimten brengen andere verwachtingen met zich mee over de rol van burgers en overheid. De G1000 sluit aan bij het idee van een *popular space*, omdat het initiatief ligt bij burgers en de G1000 eigen uitgangspunten kent die afwijken van die van het bestaande politieke systeem. Ten dele wordt hier tegelijk afbreuk aan gedaan, doordat loting alleen voor burgers geldt en ambtenaren en politici op uitnodiging deelnemen, net als andere specifieke doelgroepen, zoals ondernemers of vrijdenkers. Wel ligt het initiatief bij burgers door de open agenda, die tijdens de dag wordt ingevuld.

In de *invited space* blijkt vaak de bestaande beleidsagenda centraal te staan. De (verticale) verhouding tussen overheid en burger blijft daarmee intact (vergelijk Drosterij & Peeters, 2013; Brok, 2016): burgers doen mee binnen het format en de kaders die door de overheid zijn gesteld. Een onderzoek van Barnes e.a. (2004) naar verschillende vormen van bewonersparticipatie in de steden Birmingham en Liverpool laat zien dat vrijwel altijd van *invited spaces* sprake is, waarin de

bestaande (machts)verhouding tussen burger en overheid niet wordt veranderd. Burgers hebben daardoor nauwelijks invloed op de besluitvorming, en bij sommigen leidt dat tot weerstand of zelfs vervreemding. Zij benadrukken dat juist daarom ook behoefte is aan de *popular space* met een eigen taal en een eigen aanpak, als cruciaal onderdeel van een gezonde (lokale) democratie. Blakeley (2010) beargumenteert, op basis van onderzoek in onder meer Barcelona, dat er een risico is dat participatie een soort technologie wordt die de lokale overheid inzet, met een sterk instrumenteel karakter en vooral leunend op professionele expertise. Zij werpt de vraag op of deze vorm van participatie burgers niet eerder op afstand zet dan dat zij hun meer invloed geeft.

Een vergelijkbare kritische stellingname is te vinden bij Tahvilzadeh (2015), die bij burgerdialogen in Stockholm constateert dat de opzet en de inhoud van deze dialogen sterk variëren, wat de impact niet ten goede komt. Bovendien is er sprake van een bias in de groepen die hieraan deelnemen, gebrek aan transparantie en moeizame communicatie. Dit wordt versterkt doordat sommige politici deze dialogen inzetten voor verzakelijking en grotere efficiëntie van publieke organisaties, of als manier om burgers medeverantwoordelijk te maken voor lastige besluiten. Hetzelfde risico geldt wanneer het niet de politici zijn maar de burgers die een forum als G1000 laten institutionaliseren, hoe aantrekkelijk dat mag zijn vanuit het perspectief van macht en invloed. Zo wijzen Ercan en Hendriks (2013) op het risico dat deliberatieve fora los komen te staan van de bredere democratische context en van het maatschappelijk middenveld.

Dit levert een spanning op bij de G1000, die te maken heeft met de verwachtingen over de doorwerking van een G1000 en de verdeling van verantwoordelijkheid tussen burger en overheid. Daar waar invloed op beleid het doel is, kan het verstandig zijn de G1000 meer als *invited space* in te richten, waarbij de gemeentelijke logica van beleidsplannen en vergadercycli wordt gevolgd. Dit gaat echter snel ten koste van de innovatie en creativiteit van een G1000. Bovendien is het voor de deelnemers die verwachten zelf aan de slag te gaan met de voorstellen van de G1000 weinig relevant wat er inhoudelijk of procesmatig bij de lokale overheid gebeurt. Zij zitten juist te wachten op een overheid die terugtreden en loslaten echt in praktijk brengt en aan de *popular space* de ruimte geeft.

In de verhouding tussen overheid en burger gaat het bovendien om macht en invloed: wie neemt het initiatief, wie bepaalt de agenda, hoe worden besluiten genomen (zie ook Koch, 2013)? Aan de ene kant roept het de vraag op hoe gekozen volksvertegenwoordigers zullen reageren: voelen zij zich gepasseerd door initiatieven van burgers? Aan de andere kant is het risico dat er zelfbenoemde vertegenwoordigers opstaan, die geen draagvlak hebben en nauwelijks verantwoording afleggen (Cornwall, 2004). De regels van het spel in deze nieuwe ruimten zijn immers nog niet altijd duidelijk en worden creatief aan de situatie aangepast. Dat kan echter wel de beoogde representativiteit en legitimiteit ondermijnen (zie ook Caluwaerts & Reuchamps, 2016), en ook de mate waarin politici en ambtenaren bereid zijn iets te gaan doen met de uitkomsten van een G1000.

De G1000 en de gemeenteraad

De rol van politici, die in het stelsel van vertegenwoordigende democratie een centrale plek innemen, wordt ingewikkeld in participatietrajecten die (deels) *invited spaces* zijn en waar de *governance* is gericht op zelfbestuur en samenwerking. Nyholm en Haveri (2009) constateren in hun onderzoek naar de effecten van netwerken en *governance* op raadsleden in Finland dat controle en coördinatie binnen een netwerk lastig zijn. Bovendien lopen de belangen van betrokkenen sterk uiteen, en binnen het netwerk is er onduidelijkheid over de rol van elk van de actoren (inclusief de politieke actoren). Voor een deel is dit te ondervangen door betere afspraken over rolverdeling en verantwoordelijkheid, maar een te nauwe betrokkenheid in het netwerk kan ook betekenen dat raadsleden te dicht op de uitvoering komen te zitten. Dat brengt hun vertegenwoordigende en controlerende rol in het gedrang.

Raadsleden die al meer aan vormen van directe democratie gewend zijn, zoals een gekozen burgemeester of lokale referenda, staan meer open voor participatie, zo stellen Denters en Klok (2013) vast. Daar staat wel tegenover dat in de meer klassieke representatieve systemen er meer contact is tussen raadsleden en burgers. Raadsleden staan bovendien positiever tegenover sommige vormen van participatie dan tegenover andere. Sweeting en Copus (2013) maken een onderscheid tussen participatie waarbij burgers worden geraadpleegd, participatie waarin burgers directe invloed krijgen en diverse vormen hier tussenin (zoals deliberatie in de lijn van de G1000). Hun onderzoek laat zien dat raadsleden consultatie prima vinden, maar aarzelen om besluitvormingsmacht te delen, laat staan deze geheel uit handen te geven. In vergelijking met raadsleden uit andere Europese landen scoort Nederland ruim hoger op het raadplegen van maatschappelijke partijen en belangengroepen, maar de Nederlandse raadsleden zijn bepaald niet enthousiast over gezamenlijke besluitvorming of over referenda.

Wat zegt dit nu over de verhouding van raadsleden tot vernieuwing in de lokale democratie, zoals de G1000? Sweeting en Copus (2013) schetsen twee mogelijke interpretaties. De positieve variant houdt in dat in de lokale democratie raadsleden de betrouwbare constante factor zijn en dat zij het algemeen belang hoeden in plaats van de deelbelangen die uit de lokale gemeenschap kunnen komen. In de negatieve variant zijn het de raadsleden die niet mee kunnen met de dynamiek van de lokale gemeenschap en de lokale democratie en achterblijven in een verouderd beeld van wat hun rol zou zijn. Ook Castenmiller (2012) noemt het raadswerk precair: terwijl de omgeving in hoog tempo verandert (hogere opleiding, sterkere professionaliteit), lijken raadsleden op de oude voet verder te willen en in hun manier van werken weinig verandering aan te brengen. Zijn suggestie is om aan de gemeenteraad meer een procesrol toe te kennen als bewaker van het democratisch proces en daarmee tegelijkertijd meer over te laten aan de samenwerking tussen burgers, maatschappelijk middenveld en ambtelijke organisatie. Uit een enquête onder raadsleden van Van Ditmars (2013) blijkt dat vooral raadsleden van landelijk vertegenwoordigde partijen een klassieke opvatting van het raadswerk hebben, met de nadruk op vertegenwoordigen, kader stellen en beleid maken.

Initiatieven die niet op de wensen en behoeften van raadsleden aansluiten, zullen weinig betekenis hebben voor de lokale democratie en besluitvorming (Karlsson, 2012). Daar waar die aansluiting er wel is, ontstaat de grootste kans dat initiatieven impact hebben en ook de vertegenwoordigende democratie kunnen versterken. Dit werkt met name bij issues waarop politieke partijen hun wensen nog niet duidelijk hebben geformuleerd of hun opvattingen aan het ontwikkelen zijn. Om het belang van deze aansluiting verder in te vullen, beschrijft Hendriks (2016) een aantal manieren om verbindingen te leggen (*coupling*) tussen deliberatieve fora en raadscommissies. Van Ostaaijen (2016) pleit voor een houding van de raad als ‘zacht naar de samenleving’, waarmee hij bedoelt dat raden en raadsleden actiever verbindingen aangaan met lokale netwerken en meer ruimte laten voor initiatieven uit en in de samenleving. Dit vraagt niet alleen om een goed door-dacht design en procedures, maar ook om actieve spelers in beide contexten die hierin het voortouw willen nemen.

Het is niet verrassend dat raadsleden het lastig vinden hun houding ten aanzien van de G1000 te bepalen. Aan de ene kant worden zij uitgenodigd deel te nemen als burger, zich niet (partij)politiek op te stellen en waar dat kan zich ook mede-eigenaar te voelen van de ontwikkelde voorstellen. Dit past in het uitgangspunt van ‘het hele systeem aan tafel’ en benadrukt dat iedereen vanuit een eigen rol deel uitmaakt van de lokale gemeenschap. Aan de andere kant wordt door het accent op het burger-zijn en de keuze voor een open agenda bewust niet aangesloten bij de bestaande lokale politieke agenda. Dit kan ten koste gaan van de relevantie en urgentie van de voorstellen die de agenda voor de gemeenschap vormen (zie ook Michels, 2012). Zo wordt wellicht een kans gemist om de deliberatie te verbinden met de politieke besluitvorming.

De houding van raadsleden nader onderzocht

In dit artikel staat de vraag centraal wat de opvattingen en houding van raadsleden is ten aanzien van de G1000. Hiertoe is een aselechte steekproef getrokken van 46 gemeenten met een inwonertal tussen de 20.000 en 50.000 (een kwart van het totaal), de in Nederland meest voorkomende gemeentegrootte. Bijna de helft van de gemeenten valt in deze categorie en van alle raadsleden is 48 procent in deze gemeenten actief (VNG/BMC, 2015). Omdat het onderzoek tot doel heeft de opvattingen en houding van raadsleden te onderzoeken voorafgaand aan mogelijke deelname aan een G1000, betreft het gemeenten waar nog geen G1000 is gehouden. Dit betekent dat raadsleden zelf nog geen ervaring met een G1000 hebben en mogelijk een redelijk neutrale positie innemen. Tegelijkertijd kan in het onderzoek worden getoetst hoeveel zij al over een G1000 hebben gehoord en wat hun beelden bij een G1000 zijn. Daarnaast is voor deze gemeentegrootte gekozen omdat in dergelijke gemeenten de organisatiekracht mag worden verwacht om een G1000 te laten slagen en bovendien een G1000 goed kan aansluiten bij bestaande maatschappelijke activiteiten en verenigingsleven.

Tabel 1 **Achtergrondkenmerken raadsleden (n = 147)**

Geslacht	man 75% vrouw 25%
Leeftijd	18 t/m 30 jaar 1% 30 t/m 49 jaar 23% 50 t/m 64 jaar 54% 65 jaar en ouder 22% (gemiddeld 56 jaar)
Politieke partij	lokale partij 27% CDA 15% VVD 14% D66 13% PvdA 8% GroenLinks 7% SP 7% ChristenUnie 4% overige partijen 6%
Ervaring in de raad	0 t/m 2 jaar 32% 3 t/m 6 jaar 31% 7 t/m 10 jaar 29% meer dan 10 jaar 27%

Van de raadsleden uit deze 46 gemeenten zijn de mailadressen verzameld die op de gemeentelijke websites zijn vermeld. In totaal zijn 978 raadsleden per mail benaderd (met een *reminder* na tien dagen), van wie 147 de enquête hebben ingevuld, een respons van 15 procent. De dataverzameling liep van half mei tot begin juni 2016. In tabel 1 zijn de belangrijkste achtergrondkenmerken van deze raadsleden weergegeven. Vergeleken met het landelijke beeld van raadsleden in gemeenten tussen de 20.000 en 50.000 inwoners (VNG/BMC, 2015) ligt de gemiddelde leeftijd iets hoger (landelijk: 53 jaar) en is het aandeel vrouwen iets lager (landelijk: 28 procent). De meeste respondenten vertegenwoordigen een lokale partij; daarnaast zijn de VVD, het CDA en D66 ruim vertegenwoordigd. Vergeleken met de totale groep raadsleden in de steekproef zijn onder de respondenten relatief minder raadsleden van zowel lokale partijen (27 procent versus 32 procent) als het CDA (15 procent versus 18 procent), en wat meer van D66 (13 procent versus 10 procent) en GroenLinks (7 procent versus 4 procent). Het aandeel PvdA'ers en SP'ers is vrijwel gelijk aan de verdeling in de 46 gemeenten. Ongeveer een derde van de raadsleden is in deze periode nieuw in de raad (begonnen in 2014 of later). Aan de andere kant heeft ruim een kwart tien jaar of meer raadservaring. Gezien het bescheiden aantal respondenten is voorzichtigheid geboden bij het maken van vergelijkingen tussen groepen. Op basis van de beschikbare gegevens over zowel de onderzochte 46 gemeenten als het landelijke beeld van gemeenten met 20.000-50.000 inwoners zien we echter geen sterke afwijkingen in de achtergrondkenmerken van de 147 respondenten. Daar waar dat mogelijk is, zal worden gekeken worden naar verschillen tussen (1) raadsleden van lokale partijen en de raadsleden die een landelijke partij vertegenwoordigen, en (2) de nieuwere (nul tot twee jaar) en langer zittende raadsleden. In de vragenlijst kwamen de volgende thema's aan bod:

Harmen Binnema

Het concept G1000 en de bijbehorende uitgangspunten:

- Welke ideeën en beelden hebben raadsleden bij de term G1000?
- Hoe staan raadsleden tegenover de uitgangspunten die bij een G1000 worden gehanteerd, zoals selectie van deelnemers door middel van loting en de open agenda, waarbij de thema's gedurende de dag worden bedacht en uitgewerkt?

De organisatie en de ondersteuning van een G1000 en mogelijke deelname door raadsleden:

- Van wie zou het initiatief voor het organiseren van een G1000 moeten uitgaan?
- Op welke manieren zou de gemeente de organisatie van een G1000 moeten ondersteunen?
- Zouden de raadsleden zelf aan een G1000 willen deelnemen in hun gemeente?

Uitkomsten van de G1000 en het vervolg:

- Wanneer zouden raadsleden zelf vervolg willen geven aan de uitkomsten van een G1000?
- Bij wie ligt de voornaamste verantwoordelijkheid om voor dit vervolg te zorgen?

Deze drie thema's samen geven een beeld van de houding van raadsleden ten opzichte van de G1000. Ze bieden zicht op de mate waarin raadsleden een G1000 zien als een vernieuwing van de lokale democratie en in hoeverre volgens hen een verbinding tussen participatieve democratie en representatieve democratie kan worden gelegd.

Wat maakt een G1000 tot een G1000?

Door de aandacht voor de G1000 in wetenschappelijke kringen en bij beleidsmakers op lokaal en landelijk niveau kan snel de indruk ontstaan dat vrijwel iedereen inmiddels weet wat een G1000 is. Dit onderzoek nuanceert dat beeld, want iets meer dan een kwart van de raadsleden geeft aan geen beeld te hebben bij het begrip G1000. Op deze open vraag antwoorden zij onder meer 'kan ik niet meteen plaatsen', 'nooit van gehoord' of 'verdere uitleg s.v.p.'.

Ten tweede zijn veel van de antwoorden redelijk beschrijvend van aard. Er wordt een grotendeels neutrale kenschets gegeven, zonder dat daarin een opvatting over de (on)wenselijkheid van een G1000 doorklinkt. Zo hebben raadsleden het over algemene begrippen als participatie, directe democratie of volksraadpleging. Wat raadsleden voor zich zien is dat inwoners meedenken en praten, met elkaar in gesprek zijn en dat hun meningen worden verzameld. Een van de raadsleden omschrijft het als 'een groep van 1000 mensen die als een soort raad gaan functioneren'. Bij deze groep associaties klinkt een bepaalde veronderstelling door over wat het karakter van een G1000 is. Enerzijds lijkt het te worden gezien als een peiling (georganiseerd door de gemeente?) om achter de mening van de inwoners te komen, anderzijds als een alternatief voor de gemeenteraad.

De groep raadsleden die positief is over de G1000, verwacht dat op deze manier echt naar burgers wordt geluisterd en beschouwt de G1000 als ‘een goede aanvulling’ of een ‘vernieuwing’ van democratie. Daar staan enkele sceptische geluiden tegenover. Die scepsis heeft betrekking op zowel het aantal deelnemers en hun diversiteit als de concrete doorwerking. Raadsleden veronderstellen dat met de inbreng van inwoners weinig wordt gedaan, vinden een G1000 te groot of denken juist dat er maar een beperkt aantal burgers bij betrokken is.

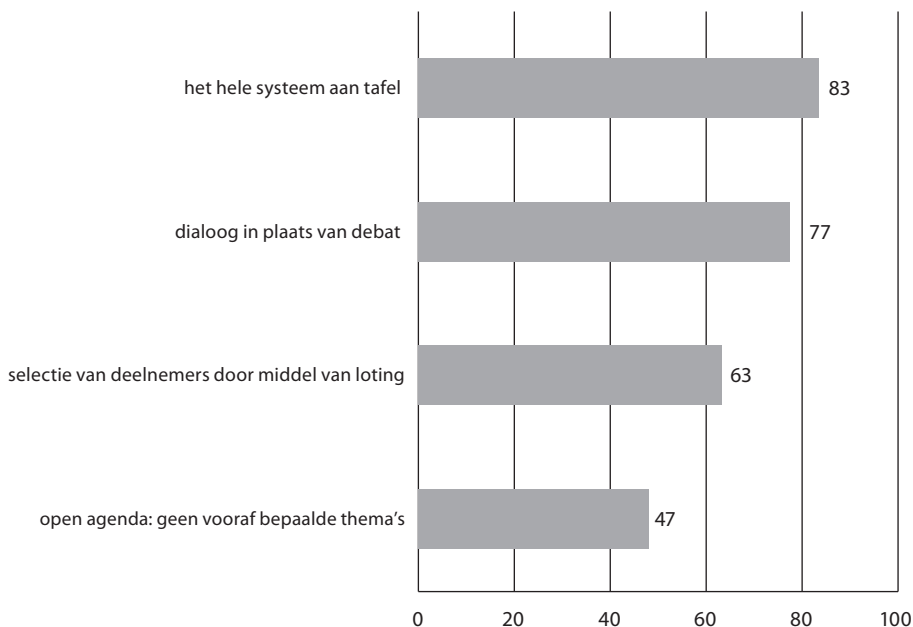
Tot slot komen er ook flink wat negatieve associaties naar voren. Het grootste deel heeft betrekking op het praten en vergaderen (dat naar de mening van deze raadsleden al voldoende elders gebeurt), een ander deel gaat over de ongewenste invloed die een G1000 zou kunnen hebben. Dit omschrijven zij als ‘praatgroepje’ en ‘Poolse landdag’. Ook is een raadslid bevreesd dat de G1000 een groep wordt ‘(...) die buiten verkiezingen om zaken naar hun hand probeert te zetten’.

De raadsleden van lokale partijen geven wat vaker aan dat zij de G1000 niet kennen, maar van degenen die er wel mee bekend zijn, is de toon wat positiever. De raadsleden van landelijke partijen geven vooral de hierboven beschreven algemene antwoorden over burgerparticipatie, betrokkenheid van burgers en meespreken. De sceptische geluiden zijn bij beide groepen raadsleden in gelijke mate te vinden. Over het geheel genomen zijn de groepen die enthousiast en positief zijn over de G1000 of juist negatief en pessimistisch beide niet in de meerderheid. Een groot deel neemt een afwachtende houding aan of weet nog niet goed wat te denken van een G1000, zoals werd verwacht bij de keuze om deze groep raadsleden te onderzoeken.

Het landelijke platform dat de G1000's ondersteunt, heeft enkele uitgangspunten geformuleerd die onlosmakelijk aan een G1000 zijn verbonden. De belangrijkste hiervan zijn: (1) de loting van deelnemers, (2) de open agenda (geen vooraf bepaalde thema's), (3) het hele systeem aan tafel (burgers, ambtenaren, politici), en (4) dialoog in plaats van debat. Vooral het uitgangspunt dat het hele systeem aan tafel zit, wordt zeer breed onderschreven (83 procent van de raadsleden vindt dit belangrijk). Dit sluit aan bij de in de literatuur genoemde verbinding tussen een initiatief van burgers of deliberatief forum aan de ene kant en het politiek-bestuurlijke systeem aan de andere kant (Hendriks, 2016). De feitelijke ontmoeting van burgers, politici en ambtenaren aan de gesprekstafels kan hieraan invulling geven.

De manier waarop het gesprek wordt gevoerd, moet anders zijn dan in de gemeenteraad: 77 procent benadrukt het belang van dialoog in plaats van debat; onder de nieuwe raadsleden is dit zelfs 85 procent. De selectie door middel van loting vindt 63 procent belangrijk; daarentegen onderschrijft iets minder dan de helft van de raadsleden het uitgangspunt van een open agenda. Dat dit laatste aspect lager scoort, bevestigt het beeld uit eerder kwalitatief onderzoek (Boogaard & Binnema, 2016): raadsleden vinden dat de open agenda zorgt voor weinig focus en weinig aansluiting met bestaand beleid.

Harmen Binnema

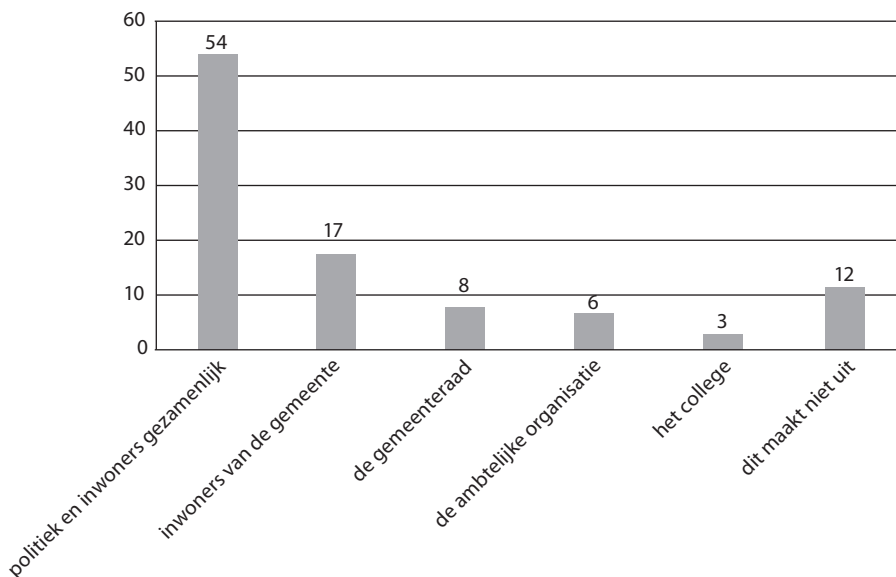

Figuur 1 *Uitgangspunten van de G1000 (% dat dit belangrijk vindt, n = 145)*

Initiatief, organisatie en ondersteuning G1000

In de gemeenten die in dit onderzoek zijn meegenomen, zijn tot nu toe nog geen G1000's gehouden en er zijn ook nog geen plannen bekend om die op korte termijn te gaan houden. Het is daarom opmerkelijk dat ongeveer 1 op de 9 raadsleden antwoordt dat er in hun gemeente een G1000 gaat worden gehouden of al is gehouden. Nadere bestudering leert dat het hier gaat om burgertoppen die op de G1000 zijn geënt, maar bijvoorbeeld door het college zijn georganiseerd en niet door inwoners. In andere gemeenten ging het om bijeenkomsten met een specifiek thema (onder andere een toekomstvisie en de huisvesting van vluchtelingen) waarbij van de dialoogvorm gebruik is gemaakt. Om deze reden hebben ze niet de naam G1000 gekregen en kunnen ze ook niet rechtstreeks met de tot nu toe gehouden G1000's worden vergeleken. Dit bevestigt aan de ene kant de onbekendheid met de G1000 die we eerder zagen, en het laat aan de andere kant zien dat de G1000 meer als een manier van werken wordt gezien dan dat het strikt aan een format is gebonden.

De G1000 is opgezet als een bottom-up initiatief dat door burgers wordt georganiseerd – zie het eerdergenoemde onderscheid tussen *popular space* en *invited space* (Cornwall, 2004) – en niet een activiteit van de gemeente waarvoor burgers worden uitgenodigd. Het is vooral ook niet de bedoeling dat een G1000 een partijpolitiek karakter krijgt, waarbij bepaalde partijen de organisatie of de uitkomsten van een G1000 voor zichzelf gaan claimen.¹⁰ De onderzochte raadsleden blijken echter minder strikte opvattingen hierover te hebben.

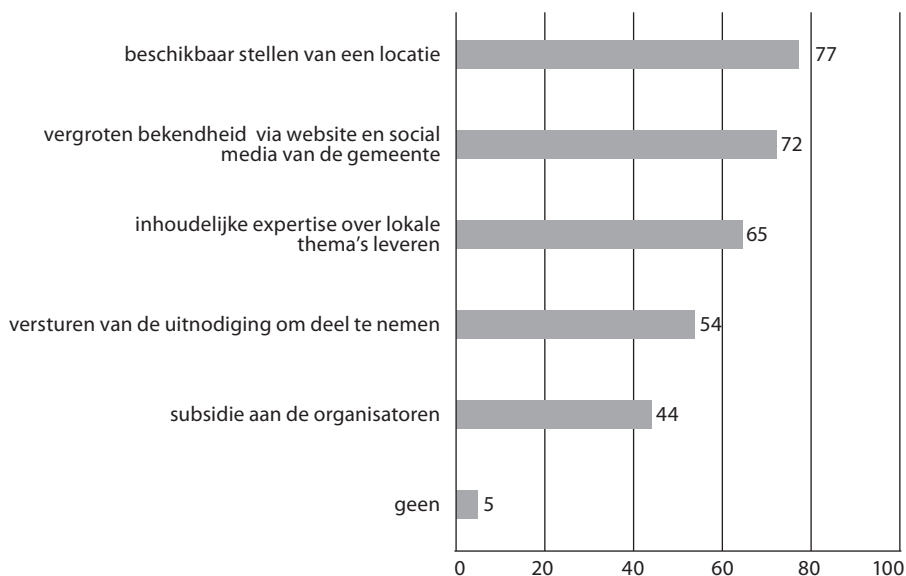

Figuur 2 *Verantwoordelijkheid voor de organisatie van een G1000 (n = 147)*

Het organiseren van een G1000 wordt door ruim de helft van de raadsleden als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van politiek en inwoners gezien, terwijl 17 procent vindt dat de organisatie in handen van de inwoners van de gemeente moet zijn en 8 procent het initiatief bij de gemeenteraad legt. De raadsleden van lokale partijen vinden vaker dat inwoners de G1000 moeten organiseren (21 procent) en zijn nog minder enthousiast over organisatie door de gemeenteraad (3 procent). Er is bij beide groepen raadsleden weinig steun voor het idee dat de ambtelijke organisatie of het college de organisatie op zich neemt. Dit samen optrekken van politiek en inwoners is wel een opmerkelijk verschil met hoe de organisatie van de G1000 tot nu toe vaak is gegaan. Het wijkt ook af van wat door de landelijke en lokale initiatiefnemers is bepleit: een G1000 moet vanuit de samenleving komen. Aan de ene kant zou het de invloed en doorwerking van een G1000 kunnen vergroten, aan de andere kant houdt het een risico in dat de G1000 een instrument van overheidsbeleid wordt.

Diverse raadsleden zien de G1000 als een van de vormen van burgerparticipatie, waarbij een rol van de gemeente voor de hand ligt. Wat bovendien een rol kan spelen is dat een ruime meerderheid van plan is mee te doen aan een mogelijke G1000 in hun gemeente (64 procent geeft aan dit zeker te doen en 22 procent zal waarschijnlijk meedoen) en dan is het wel wenselijk invloed uit te oefenen op hoe zo'n G1000 wordt vormgegeven. Daarbij lijkt het erop dat raadsleden met name een pragmatische keuze hierin maken: de gemeente heeft kennis en logistieke of financiële middelen in huis die nuttig kunnen zijn voor de organisatie.

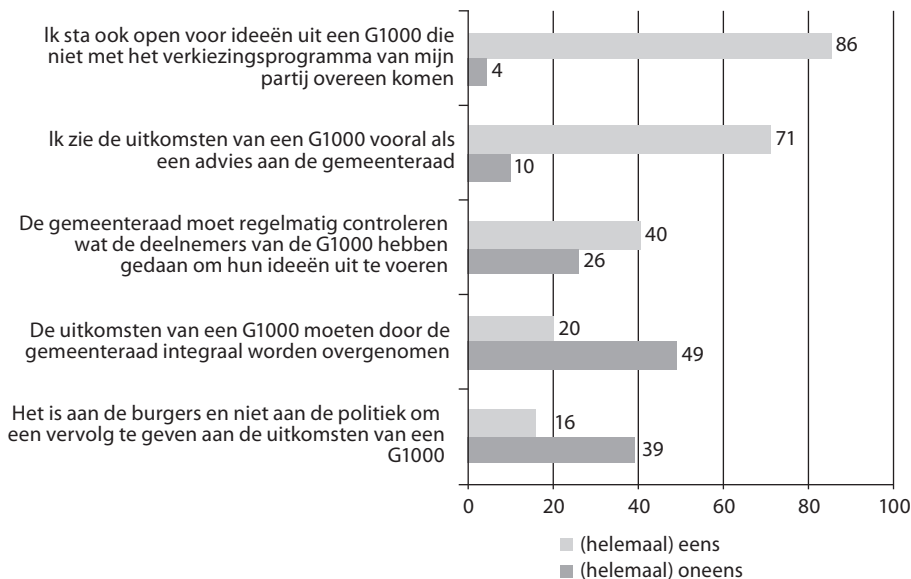
Harmen Binnema

Figuur 3 Gewenste ondersteuning van de G1000 door de gemeente (n = 147)

Een klein deel van de raadsleden (5 procent) is van mening dat de gemeente geen enkele ondersteuning zou moeten geven aan de G1000. Het gaat hier om raadsleden die sowieso sceptisch zijn over de G1000. De meest genoemde vorm van ondersteuning is het beschikbaar stellen van een locatie (77 procent). Dit veronderstelt wel dat de gemeente beschikt over een locatie waar dergelijke aantallen mensen terechtkunnen en waar een G1000 ook qua logistiek en techniek is te regelen. Ook vinden raadsleden dat de gemeente de G1000 via de eigen website en sociale media onder de aandacht kan brengen (72 procent). Een ruime meerderheid vindt dat de gemeente ook inhoudelijke expertise over lokale thema's kan leveren (65 procent); dit geldt in het bijzonder voor de nieuwe raadsleden (78 procent). Bij de G1000's tot nu toe is het eerste beperkt gebeurd – de ene gemeentelijke organisatie was wat actiever in de externe communicatie dan de andere – en het tweede vrijwel niet. Voor zover er gemeentelijke ambtenaren deelnamen, hadden zij een bescheiden rol en hebben zij geen toelichting op bestaand beleid gegeven – wel waren soms factsheets beschikbaar.

Iets meer dan de helft van de respondenten ziet een rol weggelegd voor de gemeente bij het versturen van de uitnodiging aan de (al dan niet gelote) deelnemers. Dit is in de praktijk in de meeste gemeenten ook gebeurd, bijvoorbeeld doordat de burgemeester de uitnodigingsbrief ondertekende. Vrijwel alle gemeenten hebben subsidie verstrekt aan de lokale organisatie, terwijl een minderheid (44 procent) van deze raadsleden dat ziet als een gewenste ondersteuning door de gemeente.

Figuur 4 Het vervolg van een G1000 (n=138)

Het vervolg van een G1000

Eerder onderzoek naar de G1000 in Amersfoort, Uden en Groningen liet zien dat de politieke impact van de voorstellen die worden gedaan gering is (Boogaard & Binnema, 2016). Dit heeft enerzijds te maken met het abstracte karakter van veel voorstellen, maar anderzijds ook met het feit dat niet duidelijk is wie aan zet is om de voorstellen concreet uit te gaan voeren. De raadsleden uit bovengenoemde gemeenten wezen op hun mandaat als gekozen volksvertegenwoordiger en vonden de G1000 niet representatief genoeg om voorstellen die afwijken van hun verkiezingsprogramma alsnog uit te gaan voeren. Hoe kijkt de hier onderzochte groep raadsleden aan tegen de voorstellen uit de G1000 en de mogelijke doorwerking van die voorstellen in lokaal beleid?

De raadsleden geven in ruime meerderheid (80 procent eens of helemaal eens) aan dat zij ook openstaan voor ideeën die niet overeenkomen met hun verkiezingsprogramma. Dit is een veel opener houding dan die van de raadsleden in eerder kwalitatief onderzoek. In de formulering van de stelling (openstaan voor) zit tegelijk een mogelijkheid voor de raadsleden om er alsnog niets mee te doen, wat wellicht een deel van dit verschil verklaart. Eveneens een ruime meerderheid (67 procent eens of helemaal eens) ziet de uitkomsten vooral als een advies aan de gemeenteraad, terwijl niet meer dan 15 procent vindt dat het aan burgers is en niet aan de politiek om vervolg te geven aan de uitkomsten van een G1000. Net zoals veel raadsleden vinden dat politiek en inwoners samen een G1000 moeten

Harmen Binnema

organiseren, zien zij ook een rol weggelegd voor de politiek in het vervolg van een G1000.

Deze resultaten zijn op twee manieren te interpreteren. Aan de ene kant lijkt het dat raadsleden zich willen binden aan de uitkomsten van een G1000 en zich niet exclusief op hun mandaat als volksvertegenwoordiger beroepen. Aan de andere kant kan het ook betekenen dat de raadsleden zich een G1000 toe-eigenen en daarmee proberen de uitkomsten naar hun hand te zetten. Dat biedt weinig ruimte aan inwoners die zelf met voorstellen aan de slag willen gaan. Raadsleden houden zich bovendien wel het recht voor eigen afwegingen te maken: 46 procent is het (helemaal) oneens met de stelling dat de uitkomsten van de G1000 integraal moeten worden overgenomen door de gemeenteraad.

Deze indruk wordt verder versterkt door de voorwaarden die de raadsleden verbinden aan het wel of niet aan de slag gaan met de resultaten in de gemeenteraad. De belangrijkste voorwaarden hebben te maken met de diversiteit van de deelnemers en hun eigen inzet. Men vindt het vooral van belang dat een G1000 een goede afspiegeling is van de lokale bevolking (85 procent) en dat duidelijk is wat de deelnemers zelf gaan doen om de voorstellen te realiseren (73 procent). Bovendien moet er een groot aantal inwoners hebben meegedaan (71 procent). De raadsleden leggen de lat dus hoog: niet alleen moet het gezelschap groot en divers zijn, ook verwachten zij dat de deelnemers niet een wensenlijst aan de politiek overhandigen, maar zelf aan de slag gaan.

Conclusie: een voorzichtig positieve houding

De G1000 zoals die in het voorjaar van 2014 in Amersfoort plaatsvond, heeft in diverse gemeenten navolging gekregen. De uitvoering was telkens lokaal verschillend en het concept heeft zich ook in de loop van de tijd verder ontwikkeld, maar vier uitgangspunten zien we vrijwel overal terugkeren. Ten eerste de selectie van deelnemers door middel van loting, ten tweede dat het hele systeem (inwoners, politici, ambtenaren) aan tafel zit, ten derde de open agenda en ten vierde dialoog in plaats van debat. De G1000 heeft het potentieel een andere vorm van democratie te zijn en de verhouding tussen overheid en burger te veranderen, met een specifieke focus op de positie van raadsleden in de lokale democratie.

De rol van raadsleden blijkt wel wat ambigu, zowel op de dag van de G1000 zelf als in het mogelijke vervolg dat aan de agenda voor de gemeenschap wordt gegeven. Zij doen als burger mee en worden geacht (partij)politiek even thuis te laten, maar er zijn vervolgens wel verwachtingen bij burgers dat de politiek iets gaat doen met de uitkomsten van een G1000. In dit artikel is in kaart gebracht hoe raadsleden uit kleine en middelgrote gemeenten (20.000-50.000 inwoners) tegen een G1000 in het algemeen aankijken en hun eigen betrokkenheid daarbij in het bijzonder.

Er is bewust gekozen voor het bevragen van raadsleden in gemeenten die nog geen G1000 hebben meegemaakt, om te verkennen wat zij al weten van een G1000 (bijvoorbeeld via de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, door

(vak)publicaties, uitwisseling met andere gemeenten) en wat hun houding en opvatting is. Het is bedoeld om een idee te krijgen van het draagvlak voor de uitgangspunten van een G1000, de manier van organiseren en daarmee de potentie die de G1000 heeft als democratische vernieuwing. Ook voor deze raadsleden zal een G1000 immers een van vele manieren zijn om de betrokkenheid van inwoners te vergroten en een nieuwe balans tussen participatie en representatie te vinden. Dit geeft een mooi aanvullend beeld op wat bekend is uit kwalitatief onderzoek onder raadsleden in gemeenten waar een G1000 is geweest en waar al aan de abstracte uitgangspunten concreet invulling is gegeven.

Raadsleden staan op zich open voor meer directe of participatieve democratie, maar dit krijgt wat hen betreft vooral vorm via consultatie, inspraak en deliberatie en niet via directe invloed op de besluitvorming (vergelijk Sweeting & Copus, 2013). In het beeld dat raadsleden schetsen van de G1000 ligt de nadruk dan ook op het eerste aspect en zij beschrijven het vooral als een van de manieren voor burgers om betrokkenheid te tonen. Ten tweede is het opvallend dat veel raadsleden (nog) niet bekend zijn met een G1000 of deze in redelijk algemene termen beschrijven: meedenken en meepraten, participatie, grootschalige inwonersraadpleging. Van de raadsleden die hun mening al wat verder hebben gevormd, is een deel positief over de vernieuwing die ervan uitgaat en over de aanvulling op de representatieve democratie, terwijl de negatief gestemden het een praatgroep noemen of het zoveelste overlegclubje. Nog weer andere raadsleden zijn wat sceptisch, maar lijken de G1000 een kans te willen geven.

Van de uitgangspunten van een G1000 hechten de ondervraagde raadsleden vooral aan twee aspecten: het hele systeem aan tafel (dus ook ambtenaren en politici) en dialoog in plaats van debat. Ook de selectie van deelnemers via loting wordt belangrijk gevonden, de open agenda duidelijk minder. Er zijn in de onderzochte gemeenten nog weinig concrete plannen voor een G1000, maar als die er zou komen, willen de meeste raadsleden daaraan deelnemen. Daarbij is een meerderheid voorstander van het gezamenlijk organiseren door inwoners en politiek, wat afwijkt van de praktijk tot nu toe en ook van het oorspronkelijke idee van een G1000 als bottom-up bewonersinitiatief. Anderzijds kan het de verbinding met het politiek-bestuurlijke systeem wel versterken en de kans op politieke doorwerking vergroten.

Bij het omgaan met de uitkomsten valt op dat de raadsleden ontstaan voor ideeën uit de G1000 die niet overeenkomen met hun verkiezingsprogramma. Tegelijkertijd zien zij de voorstellen vooral als een advies en zij willen deze niet integraal overnemen. Net als bij het organiseren van een G1000 is het volgens hen aan burgers en politiek gezamenlijk om vervolg te geven aan de G1000 en willen raadsleden zicht houden op hoe bewoners met de uitwerking van de voorstellen bezig zijn. Het beeld uit eerder kwalitatief onderzoek naar de doorwerking van de G1000 in Amersfoort en Uden (Boogaard & Binnema, 2016) wordt hier bovendien bevestigd: raadsleden hechten eraan dat er een groot aantal inwoners deelneemt en dat dit een voor de gemeentelijke bevolking representatieve groep is.

Al met al is de houding van de onderzochte raadsleden als voorzichtig positief te kenschetsen. Dit geldt iets sterker voor de raadsleden van lokale partijen; bovendien leggen zij het initiatief voor een G1000 nadrukkelijker bij de inwoners en

Harmen Binnema

zeker niet bij de gemeenteraad. Daarnaast hechten vooral de nieuwe raadsleden sterk aan de dialoog en aan de inbreng van expertise. Veel raadsleden staan open voor het idee van een G1000 als nieuwe vorm van lokale democratie. Daarbij leggen zij de nadruk op het deliberatieve aspect van de G1000, minder op het aspect van invloed op beleid. Directe democratie, maar met mate. Bovendien willen raadsleden op verschillende manieren betrokken zijn: bij het initiatief, door zelf deel te nemen en bij het vervolg.

Wat zeggen deze uitkomsten over de verhouding tussen representatieve en participatieve democratie? Allereerst zien de raadsleden deze twee vormen van democratie vooral als aanvullend en niet als strijdig. De G1000 wordt om die reden ook door het merendeel verwelkomd en niet als een bedreiging gezien. Dit hangt wel sterk samen met het tweede punt, de randvoorwaarden die aan een G1000 worden verbonden. Juist omdat raadsleden in alle fasen van de G1000 betrokken willen zijn, wordt deze ook meer gemodelleerd naar de representatieve democratie met bijbehorende eisen van representativiteit en verantwoording. Hoewel dit gezien kan worden als een manier van coupling (Hendriks, 2016), houdt het ook het risico in dat de G1000 geïnstitutionaliseerd raakt en de politiek-bestuurlijke logica dominant wordt (Drosterij & Peeters, 2013).

Een sterkere aansluiting op de bestaande structuren van raad en college zorgt voor aanpassingen in de G1000 die kernelementen zoals loting en de open agenda ter discussie stellen. Zulke aanpassingen tasten het eigen karakter van de G1000 aan. Het betekent voor de inwoners die in hun gemeente een G1000 (willen) organiseren een lastige keuze tussen invloed op de lokale politiek en bereidheid van raadsleden om met de uitkomsten aan de slag te gaan, en een veel meer eigen en andere vorm van participatie, die echter door de lokale politiek vrij eenvoudig terzijde kan worden geschoven. Voor raadsleden is de afweging spiegelbeeldig: een G1000 die past binnen de bekende kaders van begroting en beleidscyclus, maar daarmee vrij instrumenteel is, of een G1000 die daadwerkelijk iets toevoegt aan het vertegenwoordigende systeem en het ter discussie stelt.

Noten

1 Tot nu toe lijkt loting de verwachtingen nog niet waar te maken. Tussen de 5 procent en 10 procent van de genodigden neemt deel, dus voor 500 deelnemers zijn tussen de 5000 en 10.000 uitnodigingen nodig. Mede vanwege het grote aantal niet-deelnemers is de diversiteit van degenen die wel deelnemen beperkt: relatief veel hoger opgeleiden, ouderen en autochtonen (Binnema & Michels, 2016; Michels & Binnema 2016).

2 In de praktijk wordt de strikte opvatting dat het een initiatief voor en door bewoners moet zijn, vaak genuanceerd: zowel in Uden als in Groningen maakten raadsleden deel uit van het organiserend comité, en in Amersfoort was een belangrijke rol weggelegd voor een oud-politica. Bovendien zijn de burgemeester en de griffier (vaak wat op de achtergrond) belangrijk voor de organisatie.

Literatuur

- Barnes, M., Sullivan, H., Knops, A., & Newman, J. (2004). Power, Participation and Political Renewal: Issues from a Study of Public Participation in Two English Cities. *International Development Studies Bulletin*, 35 (2): 58-66.
- Binnema, H., & Michels, A. (2016). Loting en diversiteit. Te hoge verwachtingen. In: G. Boogaard & A. Michels (red.), *G1000. Ervaringen met burgertoppen*. Den Haag: Boom, 59-71.
- Blakeley, G. (2010). Governing Ourselves: Citizen Participation and Governance in Barcelona and Manchester. *International Journal of Urban and Regional Research*, 34 (1): 130-145.
- Boogaard, G., & Binnema, H. (2016). De politieke invloed van de G1000 in Amersfoort en Uden. In: G. Boogaard & A. Michels (red.), *G1000. Ervaringen met burgertoppen*. Den Haag: Boom, 15-29.
- Boogaard, G., & Michels, A. (red.) (2016). *G1000. Ervaringen met burgertoppen*. Den Haag: Boom.
- Brok, E. (2016). De responsabilisering van burgers van verzorgingsstaat tot participatie-samenleving. *Beleid en Maatschappij*, 43 (4): 5-27.
- Caluwaerts, D., & Reuchamps, M. (2015). Strengthening democracy through bottom-up deliberation: An assessment of the internal legitimacy of the G1000 project. *Acta Politica*, 50 (2): 151-170.
- Caluwaerts, D., & Reuchamps, M. (2016). Generating Democratic Legitimacy through Deliberative Innovations: The Role of Embeddedness and Disruptiveness. *Representation*, 52 (1): 13-27.
- Castenmiller, P. (2012). Innovatie in het raadswerk. In: *Terug naar de toekomst. Jaarboek Vereniging van Griffiers*. Den Haag: Sdu, 36-45.
- Cornwall, A. (2004). Introduction: New Democratic Spaces? The Politics and Dynamics of Institutionalised Participation. *International Development Studies Bulletin*, 35 (2): 1-10.
- Denters, B., & Klok, P.-J. (2013). Citizen Democracy and the Responsiveness of Councillors: The Effects of Democratic Institutionalisation on the Role Orientations and Role Behaviour of Councillors. *Local Government Studies*, 39 (5): 661-680.
- Ditmars, M.M. van (2013). Survey Dutch Municipal Council Members 2012-2013. DANS. <https://doi.org/10.17026/dans-x8m-8j4a>.
- Drosterij, G., & Peeters, R. (2013). De staat als bondgenoot van burgers. Hoe de intredende overheid zichzelf legitimeert. *Bestuurskunde*, 22 (2): 29-38.
- Ercan, S.A., & Hendriks, C.M. (2013). The democratic challenges and potential of localism: insights from deliberative democracy. *Policy Studies*, 34 (4): 422-440.
- Hendriks, C.M. (2016). Coupling citizens and elites in deliberative systems: The role of institutional design. *European Journal of Political Research*, 55 (1): 43-60.
- Hendriks, F. (2006). *Vitale democratie. Theorie van democratie in actie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Houwelingen P. van, Boele, A., & Dekker P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht? Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau. <http://g1000.nu/over-g1000>, geraadpleegd op 29 mei 2016.
- Karlsson, M. (2012). Participatory Initiatives and Political Representation: The Case of Local Councillors in Sweden. *Local Government Studies*, 38 (6): 795-815.
- Koch, P. (2013). Bringing Power Back. In: Collective and Distributive Forms of Power in Public Participation. *Urban Studies*, 50 (14): 2976-2992.
- Michels, A. (2012). Citizen participation in local policy making: design and democracy. *International Journal of Public Administration*, 35 (4): 285-292.

Harmen Binnema

- Michels, A., & Binnema, H. (2016). Hoe divers, invloedrijk en deliberatief is een G1000? Het ontwerp van een burgertop en de verwezenlijking van democratische waarden. *Bestuurswetenschappen*, 70 (1): 17-36.
- Michels, A., & Graaf, L. de (2010). Examining citizen participation: local participatory policy making and democracy. *Local Government Studies*, 36 (4): 477-491.
- Nyholm, I., & Haveri, A. (2009). Between Government and Governance – Local Solutions for Reconciling Representative Government and Network Governance. *Local Government Studies*, 35 (1): 109-124.
- Ostaaïjen, J.J.C. van (2016). *Hard naar het college, zacht naar de samenleving. Op zoek naar een nieuwe verbindende rol van de gemeenteraad*. Den Haag: raadslid.nu.
- Reybrouck, D. van (2013). *Tegen verkiezingen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Ridder, J. den, & Dekker, P. (2015). *Meer democratie, minder politiek? Een studie van de publieke opinie in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sintomer, Y. (2010). Random Selection, Republican Self-Government, and Deliberative Democracy. *Constellations*, 17 (3): 472-487.
- Smets, P., & Vlind, M. (2017). Deliberatieve democratie: ervaringen met diversiteit in burgertop Amsterdam. *Beleid & Maatschappij*, 44 (2): 122-137.
- Sweeting, D., & Copus, C. (2013). Councillors, participation and local democracy. In: B. Egner, D. Sweeting & P-J. Klok (red.), *Local Councillors in Europe*. Wiesbaden: Springer, 121-137.
- Tahvilzadeh, N. (2015). Understanding participatory governance arrangements in urban politics: idealist and cynical perspectives on the politics of citizen dialogues in Göteborg, Sweden. *Urban Research & Practice*, 8 (2): 238-254.
- Tonkens, E., Trappenburg, M., Hurenkamp, M., & Schmidt, J. (2015). *Montessori-democratie. Spanningen tussen burgerparticipatie en de lokale politiek*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- VNG/BMC (2015). *Persoonlijke gegevens raadsleden 2015*. <https://vng.nl/files/vng/2015-persoonlijke-gegevens-raadsleden.pdf>vngsw, geraadpleegd op 11 juni 2016.